

УДК 664.1(477)

ПАРХОМЕНКО Л.М., науковий співробітник
Науковий керівник – **ШПИЧАК О.М.**, академік НААНУ
ННЦ „Інститут аграрної економіки” НААН України
240779@ukr.net

ВИРОБНИЦТВО ЦУКРУ В УКРАЇНІ: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

У статті проаналізовано сучасний стан і проблеми на внутрішньому ринку цукру. Запропоновано пріоритетні напрями розвитку, які дадуть змогу підвищити ефективність виробництва у бурякоцукровому підкомплексі України.

Ключові слова: цукор, цукрові буряки, бурякоцукровий підкомплекс, цукристість, вихід цукру, сировинна зона.

Постановка проблеми. У сучасних умовах частка України у світовому виробництві цукру склала 1,3 відсотка. Ще зовсім недавно Україна, завдяки сприятливим ґрунтово-кліматичним умовам, за обсягами виробництва бурякового цукру займала лідируючі позиції в світі і входила до числа шести найбільших його експортерів [1]. Виробництво цукру в Україні у 1990 р. становило 6791 тис. т, що забезпечувало потреби не лише держави у цьому продукті, а й потреби колишніх союзних республік. Занепад бурякоцукрової галузі призвів до того, що виробництво цукру в окремі роки стало менше внутрішнього споживання, яке складає 2 млн т цукру на рік. Найнижчим показник виробництва цукру в Україні був у 2009 р., тоді переробними підприємствами було вироблено 1224 тис. т цукру – 18% обсягів виробництва 1990 р.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання виробництва цукру посідають чільне місце у дослідженнях О.М. Шпичака, О.М. Варченко, М.Ю. Коденської, С.А. Стасіневич, В.С. Бондаря, А.С. Фурси та інших вітчизняних вчених. Однак, у ринкових умовах, що постійно змінюються, питання вирішення проблем виробництва цукру потребують поглибленого проведення наукових досліджень.

Мета і завдання дослідження – проаналізувати сучасний стан виробництва цукру в Україні, виявити основні проблеми й запропонувати шляхи їх розв’язання.

Матеріал і методика дослідження. Матеріалами досліджень слугували наукові праці вітчизняних та іноземних науковців, які висвітлюють у своїх працях питання виробництва цукру. Використано матеріали Державного комітету статистики України та Національної асоціації цукровиків України. Як методичну основу для дослідження використано абстрактно-логічний метод та інші загальноприйняті методи.

Результати досліджень та їх обговорення. Незважаючи на труднощі та проблеми, бурякоцукровий підкомплекс України має перспективи розвитку за умови оптимізації площ посіву цукрових буряків та кількості працюючих цукрових заводів, а також нарощування експортного потенціалу за рахунок випуску високоякісної, конкурентоспроможної продукції і надання державної підтримки галузі.

У виробничому сезоні 2011 р. з 17,79 млн тонн цукрових буряків, що надійшли на переробку на цукрові заводи, вироблено 2331 тис. тонн цукру, що на 785 тис. тонн більше ніж у 2010 р. Найбільша частка виробництва цукру у 2011 р. зосереджена у Вінницькій (18,8 %), Полтавській (17,7 %), Київській (10,0 %) Хмельницькій (9,3 %) та Тернопільській (8,9 %) областях.

Зі 192 цукрових заводів України загальною потужністю 509,8 тис. тонн із переробки цукросировини на добу в сезон цукроваріння у 2011 році працювало лише 77 заводів, їх виробничі потужності становили 240,2 тис. тонн переробки цукрових буряків на добу. За досліджуваний період 1990-2011 рр. спостерігається зменшення кількості працюючих заводів та скорочення виробничих потужностей (рис. 1).

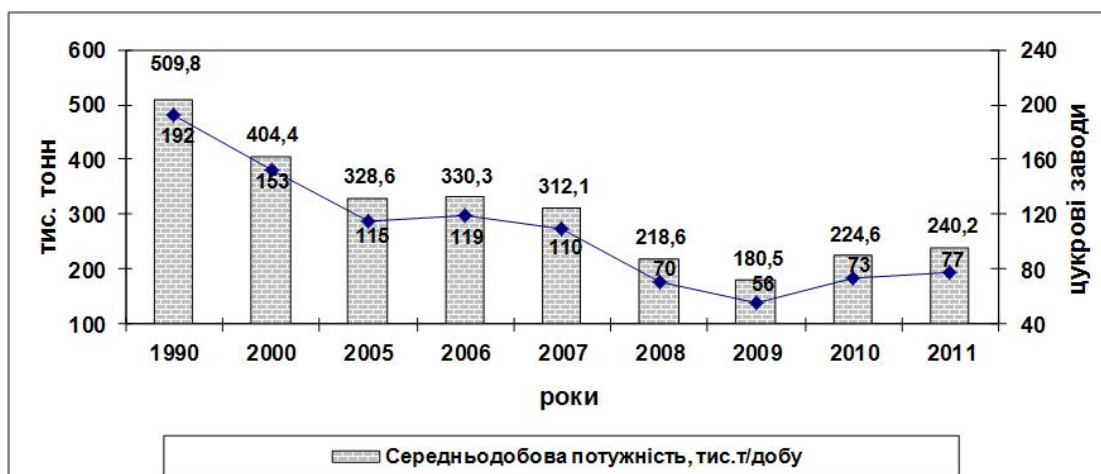

Рис. 1. Сумарна добова потужність цукрових заводів України, 1990-2011 рр.

Через демонтаж обладнання припинили своє існування 57 підприємств (загальна потужність 137,01 тис. т), решта цукрових заводів тимчасово законсервовані через недостатню кількість цукросировини. Середньодобова переробка цукрових буряків в середньому по галузі за досліджуваний період зменшилась на 269,6 тис. тонн, натомість зросла середня потужність одного працюючого цукрового заводу – зі 2,65 у 1990 до 3,12 тис. т/добу у 2011 рр. Слід відмітити, що у провідних країнах світу з виробництва бурякового цукру середня потужність цукрового заводу становить: Нідерланди – 12,1; Франція – 8,7; Австрія – 9,0; Данія – 9,9 тис. т на добу. Потужність сучасних цукрових заводів у ЄС перевищує 16 тис. т на добу [2]. Це свідчить про те, що вітчизняне цукробурякове виробництво відстає від світового рівня із впровадження прогресивних технологічних процесів і технічного оснащення галузі.

Суттєвий вплив на обсяги виробництва цукру мають такі показники цукрового виробництва, як коефіцієнт виробництва та коефіцієнт заводу. Коефіцієнт виробництва цукру в Україні у процесі цукроваріння коливається, зокрема від 70,40 до 79,55 відсотків. В Україні за базисну приймають цукристість на рівні 16 відсотків. Ціна на цукрові буряки визначається з урахуванням базисної цукристості, у разі відхилення їх цукристості від базисної застосовуються коефіцієнти перерахунку цін (табл. 1).

Аналіз техніко-економічних показників роботи цукрових заводів України показує, що цукристість прийнятої сировини в цілому по Україні у 2011 р. становила 16,63 %, у порівнянні з попереднім роком вона збільшилася на 1,33%.

Цукристість прийнятих буряків в Україні у 2011 р. у розрізі заводів:

- 18 % і вище – 2 заводи;
- 17-18 % – 17 заводів;
- 16-17 % – 39 заводів;
- 16-16 % – 19 заводів.

Цукрові буряки із цукристістю нижче 14-15 % на цукрові заводи надходили в невеликих обсягах [3].

Вихід цукру в цілому по Україні за досліджуваний період коливається в межах від 11,65 у 2007 до 13,76% у 2009 рр. Так, у 2011 р. середній вихід цукру на заводах становив 13,46 % проти 11,86 % у 2010 р. Різниця між цукристістю буряків за приймання і цукристості бурякової стружки відповідно становила 0,47 проти 0,57%; вміст цукру в мелясі – 1,87 проти 1,94%; коефіцієнт виробництва – відповідно 78,98 проти 75,55% відсотків. Спостерігається тенденція до зменшення втрат цукру за зберігання, виробництва та його вмісту у мелясі, що зумовлює більш повне вилучення цукру із цукрових буряків. За досліджуваний період 1986-2011 рр. переробним підприємствам України вдалося зменшити втрати цукру у виробництві на 1,14 %.

Таблиця 1 – Техніко-економічні показники роботи цукрових заводів України, 1986-2011 рр.

Роки	Цукристість, %		Втрати цукру за зберігання, %	Вміст цукру в мелясі, %	Втрати цукру у виробництві, %	Всього втрат, %	Вихід цукру, %	Коефіцієнт	
	за приймання	стружки						виробництва	заводу
1986-1990	16,19	15,36	0,83	2,49	0,98	4,31	11,88	70,40	77,3
1991-1995	16,22	15,41	0,81	2,48	0,81	4,24	11,98	70,50	77,1
1996-2000	16,10	15,50	0,60	2,32	0,65	3,57	12,20	72,80	78,7
2001-2005	15,40	14,85	0,55	2,16	0,96	3,67	11,73	73,34	74,77
2006	15,77	15,25	0,52	2,03	1,01	3,56	12,21	74,77	80,37
2007	15,02	14,54	0,48	1,97	0,92	3,37	11,65	75,53	80,17
2008	16,05	15,60	0,45	1,87	0,88	3,20	12,85	78,07	82,38
2009	16,87	16,38	0,49	1,76	0,86	3,11	13,76	79,42	83,82
2010	15,30	14,73	0,57	1,94	0,93	3,44	11,86	75,55	80,53
2011	16,63	16,16	0,47	1,87	0,83	3,17	13,46	78,98	83,29

Джерело: розрахунки за даними Національної асоціації цукровиків України „Укрцукор”.

Найкращий вихід цукру (вище 15% у 2011 р.) забезпечили ВАТ «Червонський цукровик» – 15,76 % та ВАТ «Саливонківський цукровий завод» – 15,45 %. Коефіцієнт заводу у 2011 р. склав 83,29 проти 80,53% попереднього року. Цей показник в європейських країнах знаходиться на рівні 83-89%. Для підвищення коефіцієнта заводу необхідно зменшувати втрати цукру у виробництві та вміст цукру в мелясі.

В останні роки у цукровій галузі сформувались інтегровані цукрові компанії, які у своїй діяльності охоплюють весь технологічний цикл бурякоцукрового виробництва. Так, у сезон переробки цукрових буряків 2011 р. за участі цих компаній було вироблено 1545,8 тис. т цукру (66,3%), до загального по Україні виробництва 2331,0 тис. тонн (рис. 2).

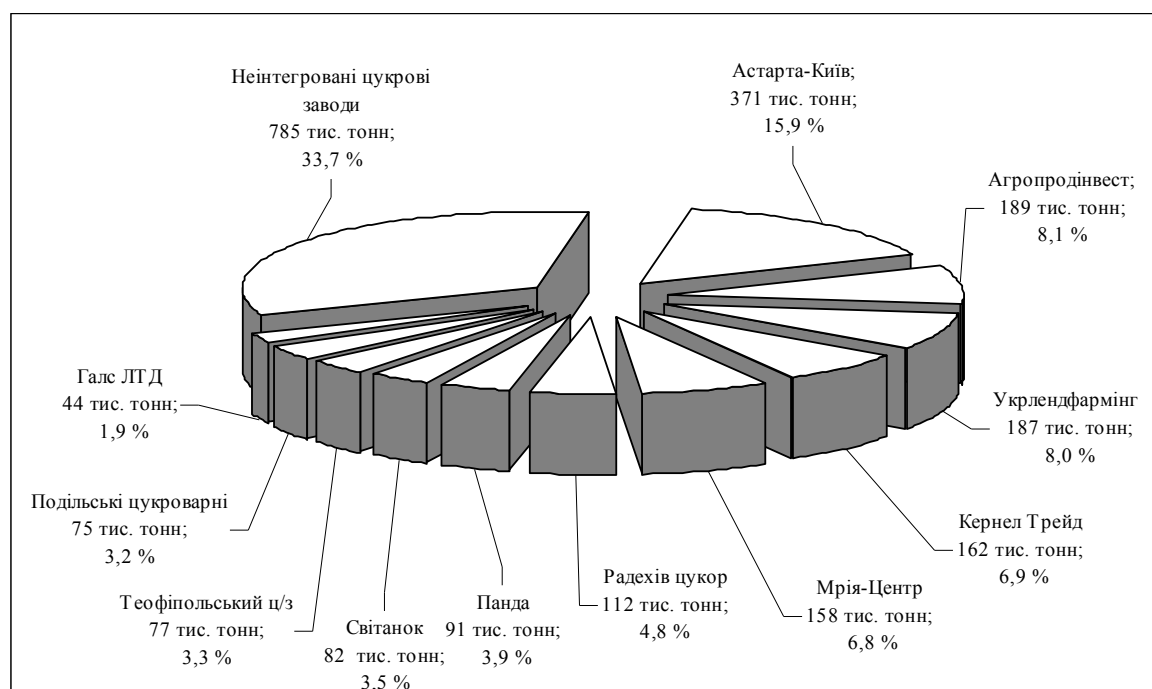

Рис. 2. Структура виробників цукру із цукрових буряків у 2011 р., тис. т, %

Щорічно збільшується частка виробництва цукру інтегрованими компаніями – у 2007 р. їх частка становила 47,6%, а у 2009 р. сягнула 69,8%. Стабільно працює товариство з обмеженою відповідальністю «Астарта-Київ», яке об'єднує сім цукрових заводів. У 2011 р. воно переробило 2567,4 тис. т цукрових буряків і виробило 370,9 тис. т цукру. Його частка у виробництві цукру в Україні складає 15,9 %, до загального обсягу виробництва солодкого продукту.

Щорічно Кабінетом Міністрів України встановлюється обсяг поставки цукру на рівні, що

забезпечує потреби внутрішнього ринку з урахуванням очікуваних перехідних залишків цукру минулих років. Згідно з наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 24.07. 2012 р. № 460, обсяги виробництва цукру квоти «А» на період з 1 вересня 2012 року до 1 вересня 2013 року виділено 69 цукровим заводам (у 2011р. – 80 цукрових заводів). Зменшення кількості працюючих цукрових заводів зумовлено, в першу чергу, відсутністю достатньої кількості цукросировини у бурякосійній зоні переробного підприємства.

Слід відмітити, що у сезон виробництва 2008 та 2009 рр. виробництво цукру в межах встановленої квоти «А» не було виконано в повному обсязі переробними підприємствами. Так, у 2009 р. фактичне виробництво цукру у країні склало 1267 тис. тонн, тоді як потреба у цьому продукті визначалась на рівні 1864 тис. тонн. Виробництво цукру в Україні у 2011 р. перевищило встановлену квоту на 471 тис. тонн. та склало 2331 тис. тонн.

Висновки. Для забезпечення сировиною цукрових заводів (оптимальний період роботи 90 діб) та з метою формування ефективної сировинної зони бурякосіяння, необхідно розподіляти на конкурсних засадах обсяги вирощування цукрових буряків для виробництва цукру в межах квоти «А» між бурякосійними господарствами регіону. При цьому слід враховувати такі показники: середня урожайність цукрових буряків, середня цукристість, розмір витрат на вирощування коренеплодів за останні п'ять років.

Для підвищення ефективності діяльності підприємств бурякоцукрового підкомплексу необхідно вирішити проблему оптимізації сировинних зон цукрових заводів. Сировинна зона цукрового заводу повинна мати раціональне розміщення посівів цукрових буряків по бурякосійних підприємствах, повністю задовольняти потреби цукрового заводу в сировині протягом всього виробничого сезону, забезпечувати мінімальні витрати на транспортування коренеплодів.

Вирішення проблеми оптимізації сировинної зони може бути досягнуто підвищенням рівня концентрації виробництва цукрових буряків і спеціалізації підприємств, розміщених поблизу цукрового заводу. Так може бути створена компактна сировинна зона навколо цукрового заводу, що забезпечує стабільні умови господарювання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Коденська М.Ю. Розвиток цукробурякового виробництва в Україні // Економіка України. – 1999. – № 1. – С. 111-113.
2. Шашко А.А. Стан та тенденції ефективності підприємств бурякоцукрового підкомплексу // Агроінком. – 2005. – № 5-6. – С. 27-30.
3. Матеріали Міжнародної науково-технічної конференції цукровиків України „Бурякоцукрова галузь в умовах національного та світового ринків” – К.: Цукор України, 2011. – 272 с.

Производство сахара в Украине: состояние, проблемы и пути их решения

Л.Н. Пархоменко

В статье проанализированы современное состояние и проблемы на внутреннем рынке сахара. Предложены приоритетные направления развития, которые дадут возможность повысить эффективность производства в свеклосахарном подкомплексе Украины.

Ключевые слова: сахар, сахарная свекла, свеклосахарный подкомплекс, сахаристость, выход сахара, сырьевая зона.

A sugar production in Ukraine: state, problems and ways of their solving

I. Parkhomenko

In the article the modern being and problems is analysed in the internal market of sugar. Priority directions of development, which will enable to promote efficiency of production in the sugar-beet subcomplex of Ukraine, are offered.

Key words: sugar, sugar beets, sugar-beet subcomplex, sacchariferousness, rendement, raw material area.